

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора історичних наук, доцента Василя Івановича Ільницького на дисертацію Петра Станіславовича Росіцького “Українська народна самооборона в дистрикті “Галичина” у 1943 році”, поданої на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.01 – історія України.

Дослідження історії українського визвольного руху середини ХХ ст. завжди зберігало і, очевидно, ще довго зберігатиме свою актуальність. У першу чергу, через полярність його сприйняття з боку різних категорій населення. Задля консолідації громадян вкрай необхідне глибоке комплексне, виважене та неупереджене наукове осмислення складних подій 1940 – 1950-х рр. Для цього потрібно реконструювати функціонування визвольного руху мовою фактів, підтверджених документами. При цьому роблячи акцент і на висвітленні регіональних особливостей українського визвольного руху середини ХХ ст. Адже регіональні студії дозволяють з’ясувати специфіку місцевої історії, ретельно та всебічно вивчити деталі суспільно-політичного явища, події. Без скрупульозного аналізу функціонування ОУН і УПА в регіонах неможливе об’єктивне комплексне розкриття проблематики, а відтак формування висновків щодо діяльності українського визвольного руху. Одним із мало досліджених складових цього руху, безперечно, є Українська народна самооборона – збройна формація, яка постала на боротьбу за незалежну державу. Саме тому всебічне її дослідження стає одним із пріоритетних завдань сучасної історичної науки. Необхідність такої роботи зумовлюється й відсутністю в українській історіографії узагальнюючих монографічних досліджень, присвячених УНС.

Враховуючи викладене вище, можемо стверджувати: дослідження П. Росіцького присвячене науково й суспільно актуальній темі. Наукова новизна і науково-теоретичне значення отриманих результатів визначаються як оригінальною постановкою нової і важливої для історіографії проблеми,

яка не отримала належного й повного висвітлення у вітчизняній та світовій історичній літературі, так і висновками, яких дійшов учений у своїй праці. Залучивши значний джерельний масив, здобувач вперше підготував комплексне дослідження Української народної самооборони. При цьому дослідник на основі введених до наукового обігу архівних документів, матеріалів преси, а також спогадів учасників тогочасних подій окреслив причини і передумови зародження руху Опору в дистрикті “Галичина”; довів залежність розгортання визвольного руху від соціально-економічних чинників; висвітлив організаційні заходи ОУН(б) зі створення громадсько-військової формації, мобілізацію до неї; дослідив структуру УНС, процес її формування, характерні риси та особливості; розглянув бойову діяльність УНС проти німецьких окупаційних сил, радянських партизанів, польського підпілля.

Дисертаційне дослідження виконано в рамках науко-дослідної теми “Взаємодія інституцій держави і громадянського суспільства в Україні у другій половині XIX–XX ст. Західні землі” (номер державної реєстрації 0115U002458).

Робота має чітку та логічну структуру, складається зі вступу, чотирьох розділів (10 підрозділів), висновків, списку використаних джерел і літератури (387 позицій), додатків.

У **вступі** здобувач чітко сформулював обов’язкові складові дисертації: актуальність, зв’язок із науковими програмами, мету, завдання, об’єкт і предмет дослідження, хронологічні та географічні межі, практичне значення (с. 16–20).

У першому розділі **“Історіографія, джерела та методологія дослідження”** дисертант з’ясував стан наукової розробки (с. 21-36), джерельну базу (с. 37-45) та теоретико-методологічні засади обраної теми (с. 45-50).

Здійснений у першому параграфі дисертаційного дослідження історіографічний огляд, на наш погляд, є досить повним і репрезентативним.

Автор зумів залучити до роботи більшість основних публікацій, присвячених проблемам формування та функціонування УНС. Він проаналізував найважливіші здобутки з досліджуваної проблеми українських і зарубіжних вчених, здійснив вдалу спробу класифікації історіографічних джерел. Зокрема здобувач поділив їх на три умовні групи: праці, написані в Україні та на еміграції безпосередніми учасниками збройної боротьби; науковий доробок сучасних дослідників; дослідження, які, розкриваючи політичне й соціально-економічне становище населення регіону під час нацистської окупації, допомагають з'ясувати вплив того чи іншого чинника на передумови виникнення УНС та її діяльність. Підкреслимо досить вдалу спробу автора критично аналізувати праці попередників, яка виявилася у виділенні нерозкритих чи малорозкритих аспектів проблеми.

Історіографічний огляд підтвердив відсутність узагальнюючого дослідження обраної теми.

Достатньо повною є джерельна база дослідження. Вона ґрунтується на значному масиві архівних документів, частина з яких вперше вводиться автором до наукового обігу. П. С. Росіцький використав документи найважливіших архівних збірок і сховищ України, у тому числі Архіву Центру досліджень визвольного руху (Архів ЦДВР), Архіву Управління Служби безпеки України в Івано-Франківській області (АУСБУ ІФО), Архіву Управління Служби безпеки України у Львівській області (Архів УСБУ ЛО), Галузевого державного архіву Служби безпеки України (ГДА СБУ), Державного архіву Івано-Франківської області (ДАІФО), Державного архіву Львівської області (ДАЛЮ), Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України), Центрального державного архіву громадських об'єднань України (ЦДАГО України), ряду приватних збірок. Джерельну базу дисертації суттєво розширили спогади учасників та свідків тогочасних подій, опубліковані в Україні та за кордоном документи, матеріали преси. У цілому опрацьований дисертантом джерельний матеріал

свою чисельністю та походженням є достатнім для створення повноцінного дослідження.

Рецензуючи третій параграф першого розділу, зазначимо, що вивчення та критичний аналіз великої джерельної бази, залучення конкретного фактографічного матеріалу загалом дозволили дисертанту виробити власне бачення досліджуваної проблеми, свідомо підійти до вибору науково-дослідницького інструментарію (що базується на ідейно-теоретичних засадах позитивістської історіографії), методів (загальнонаукові: індукції, дедукції, аналізу, синтезу; загальноісторичні: історико-порівняльний, історико-діахронний, емпіричного аналізу, інтерв'ювання та ін.) і принципів пошукової роботи (науковості, історизму, об'єктивності та системності), сформулювати низку аргументованих висновків та узагальнень і відтворити процес становлення та функціонування Української народної самооборони в дистрикті “Галичина” у 1943 р. на засадах історизму, об'єктивності та наукової добросовісності.

Відзначимо також обґрунтування термінологічного апарату, який автор використовує під час написання дослідження. Зокрема, подано синтетичне визначення УНС як формації українського визвольного руху в дистрикті “Галичина” періоду травня-грудня 1943 р., що мала характер мілітарного громадсько-військового утворення й опиралася на організаційну та адміністративно-територіальну систему ОУН(б). Авторське визначення отримали й загальноповживані терміни “вишкільні курені”, “відділ особливого призначення” (ВОП), “боївки УНС”, “боївки Служби безпеки”, “військово-польова жандармерія” (ВПЖ), “теренові сотні УНС”.

Крім того, дослідник, використовуючи системний підхід, запропонував власну періодизацію історії УНС у 1943 р.: “підготовчий період” (травень – перша половина липня), “розгортання самооборони” (друга половина липня – перша половина серпня), “вишкільна підготовка” (друга половина серпня – жовтень), “інтенсивна розбудова УНС на Тернопільщині та Львівщині” (жовтень – грудень).

Другий розділ **“Українська народна самооборона в контексті соціально-економічної політики німецької окупаційної влади дистрикту “Галичина”**” дисертант цілком логічно присвятив характеристиці суспільно-політичного та матеріального становища українського населення Галичини у період нацистської окупації (с. 51-71). У роботі наголошується, що після утворення дистрикту окупаційна адміністрація запровадила новий адміністративно-територіальний устрій, судово-правову систему, яка була дискримінаційною щодо місцевого населення. Автор роботи звертає увагу й на те, що регламентація усіх сфер суспільного життя, терор, податкова система, масовий вивіз населення на роботи до Райху, примусова праця в “Баудінсті” сприяли антинімецьким настроям серед населення, а як наслідок – індивідуальному та громадському супротиву населення.

У третьому розділі дисертації **“Формування Української народної самооборони”** П. С. Росіцький провів реконструкцію процесу формування Української народної самооборони.

На основі залучених історіографічних та документальних джерел автор розкрив організаційні заходи ОУН(б) щодо створення УНС (с. 72-90), засади розгортання УНС (с. 91-103), принципи функціонування вишкільних куренів (с. 104-124), регіональні особливості розбудови самооборони (с. 124-142). Окреме вивчення отримали програми, плани підготовки, побут вишкільних структур. Зацікавлення викликає таке явище, висвітлене дослідником, як відділи особливого призначення, які займалися вишколом новобранців та проводили акції з метою накопичення матеріальних ресурсів.

Четвертий розділ рецензованого дослідження **“Бойова діяльність Української народної самооборони”** висвітлює усі основні напрямки діяльності – протидію німецькій окупаційній владі (с. 143-161), боротьбу з радянськими партизанами (с. 161-176), конфронтацію з польським підпіллям (с. 177-190). Дисертант аргументовано довів, що організаційні заходи УНС і її бойова діяльність впливали на місцеве українське населення, яке здебільшого саботувало розпорядження окупаційної адміністрації.

Погоджуємося із узагальненням П. Росіцького про відсутність масштабної бойової діяльності УНС проти партизанів С. Ковпака в часі Карпатського рейду. Однак під час відступу з Карпат радянські партизани стали об'єктом нападів відділів УНС, місцевих боївок, ВОП. При цьому основними завданнями, які стояли перед підрозділами УНС, було не дати закріпитися та створити базу радянського руху на Прикарпатті, захистити місцеве населення від ковпаківських грабежів, захопити зброю, боєприпаси, нестача яких простежувалась у відділах самооборони.

Висновки дисертації П. С. Росіцького містять науково обґрунтовані результати, які повною мірою співвідносяться з поставленими метою та завданнями (с. 191–197).

Список використаних джерел відповідає викладу дисертації (с. 198–229). Основні положення і висновки дисертації обговорені й апробовані на 6 міжнародних, всеукраїнських та регіональних наукових конференціях, повною мірою відображені в авторефераті та наукових публікаціях автора у провідних фахових вітчизняних і закордонних наукових виданнях.

Цінність дисертаційного дослідження П. С. Росіцького полягає у можливостях практичного використання отриманих результатів. У першу чергу, йдеться про застосування низки висновків і узагальнень у підготовці комплексних досліджень із історії українського визвольного руху, в курсах лекцій з історії України та її війська, історичного краєзнавства, навчальних посібників. Положення дослідження доцільно використовувати в архівних та музейних установах.

Тема і зміст дослідження П. Росіцького відповідає профілю спеціалізованої вченої ради Д 35.222.01, науковим програмам, планам і темам Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України.

Відзначаючи безсумнівні здобутки дисертанта, потрібно висловити кілька зауважень і рекомендацій:

– Погоджуючись у цілому із класифікацією історіографічного доробку попередників, відзначимо повну відсутність аналізу третього блоку історіографічних праць;

– Здобувачу потрібно було класифікувати джерельну базу не за застарілою традицією на опубліковані та не опубліковані, а поділити їх залежно від походження або ж авторства в широкому розумінні. При цьому П. Росіцький наводить цитату доктора історичних наук, професора Георгія Папакіна, але чомусь не дотримується його думки про недоцільність “вживання схеми, яка передбачає засадничий поділ на опубліковані та неопубліковані (архівні) джерела [...] Це пов’язано, насамперед, зі специфікою історичних пам’яток українського національно-визвольного руху середини ХХ ст., необхідністю використання при їхньому дослідженні водночас усіх відомих класифікаційних ознак (походження, географія, авторство, оприлюдненість, тиражованість, місце зберігання тощо). А якраз опублікованість (ступінь актуалізації), місце зберігання не відіграють суттєвої ролі” (Папакін Г. Українські визвольні змагання 1939–1956: джерельний контент. Вип. 1. Проблеми класифікації й змісту джерел повстанського та радянського походження / [відп. ред. Г. Боряк] / Інститут історії України НАН України. К., 2012. С. 105);

– Незрозумілим є твердження про діяльність близько 30 станичних штабів (с. 76);

– Досліднику потрібно було спробувати реконструювати структуру усіх підрозділів УНС;

– Вважаємо необґрунтованим використання визначення “курінь” до підрозділів “Сіроманці” та “Трембіта”, оскільки за цілою низкою джерел вони ідентифікуються як сотні (Літопис УПА. Нова серія. Т. 12. С. 478-479; Ремесло повстанця. Збірник праць підполковника УПА Степана Фрасуляка-“Хмеля” / [ред. і упоряд. Р. Забілий]. С. 49-50);

– Здобувачу необхідно було ретельніше підійти до підрахунку чисельності відділів УНС. Адже наведені ним цифри 2 000 стрільців

(середина серпня 1943 р.) та 5 000 – 6 000 (початок грудня того ж року) (с. 5, 111, 192, 194) – це дані зі свідчень О. Луцького й не мають обґрунтування у кваліфікаційній роботі. Провівши детальний опис чисельності діючих підрозділів УНС, П. Росіцький зрозумів би, що це явно завищені дані;

– На нашу думку, у дисертації доцільно було спробувати хоча б приблизно підрахувати чисельність бойових акцій (попередньо класифікувавши їх) та загальні втрати уенесівців. Оскільки йдеться про невеликий хронологічний період, здійснити такі цифрові узагальнення видається цілком посильним;

– Окремі структурні частини дослідження переповнені фактологічно-ілюстративними сюжетами (побуту, організацією вишкільної роботи, описами боїв), які доцільно було б узагальнювати, виокремлюючи лише притаманні для того чи іншого регіону особливості, що й потрібно робити у кваліфікаційних роботах такого рівня (напр., с. 100-103, 111-113, 107-108, 105-106, 149-150);

– У цілому дослідження якісно зросло б, якби здобувач підготував біографічний довідник керівного складу УНС. Присутність такого довідника дозволяє додатково ідентифікувати значну кількість невідомих чи маловідомих осіб. Наприклад, використовуючи його, П. Росіцькому вдалося би вказати у роботі прізвища організаторів УНС на Львівщині Остапа Линду (“Ярему”), Мирослава Онишкевича (“Богдана”) (с. 34). Водночас на основі підготовленого біографічного довідника можна було б здійснити просопографічний аналіз керівного складу відділів УНС;

– Необхідно було б уніфікувати вживання абрєвіатури “ІКВД” та “ІКВС”;

– Мають місце інші огріхи: граматичного, стилістичного та технічного оформлення, вживання прізвища без ініціалу (очевидно за аналогом документів радянських силових органів);

– Присутні окремі помилки при поданні географічних назв. Наприклад, не село Ключ Малий, а село Малий Ключів (с. 39), не гора Чорна Сихла, а гора Чорна Сигла (с. 108).

Незважаючи на окремі недоліки, дисертація Петра Станіславовича Росіцького “Українська народна самооборона в дистрикті “Галичина” у 1943 році” є самостійною завершеною працею, що містить актуальну наукову проблему і є вагомим внеском у розвиток сучасної історичної науки. В дисертаційній роботі присутня наукова новизна, висновки відповідають поставленим завданням.

Дисертація Петра Росіцького виконана на належному фаховому рівні, відповідає вимогам п. 9, 11, 12 та п. 13 “Порядку присудження наукових ступенів”, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013 р. (зі змінами, внесеними згідно з Постановами КМ № 656 від 19.08.2015 р., № 1159 від 30.12.2015 р., № 567 від 27.07.2016), а її автор заслуговує присудження наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.01 – історія України.

Офіційний опонент:

завідувач кафедри історії України

Дрогобицького державного педагогічного

університету імені Івана Франка

доктор історичних наук, доцент

В. І. Ільницький

